

Катерина Смаглій, Марія Кравченко

Переміщені університети Донбасу як осередки внутрішньої культурної дипломатії України

У статті розглянуто питання потенціалу переміщених вищих навчальних закладів Донбасу у просуванні стратегії внутрішньої культурної дипломатії. Висвітлений загальний контекст роботи цих закладів та законодавча база, що регулює їхню діяльність. Авторки аналізують результати проекту «Підвищення компетентності переміщених ВНЗ», реалізованого Київським офісом Інституту Кеннана в рамках Української ініціативи з підвищення впевненості (UCBI), та актуалізують роль переміщених ВНЗ Донбасу як ключових акторів внутрішньої культурної дипломатії, майбутньої реінтеграції окупованих територій та подальшого гуманітарного розвитку Донецької та Луганської областей.

Ключові слова: переміщені ВНЗ, Донбас, Київський офіс Інституту Кеннана, освіта, культура, внутрішня дипломатія.

The article studies the potential of displaced universities of Donbas to play the key role in implementing the strategy of domestic cultural diplomacy of Ukraine. The authors describe the general context and legislative framework that regulate the work of these institutions. Based on results of the Kennan Institute Kyiv Office's project "Raising displaced universities' profile," funded by the USAID Ukraine Confidence Building Initiative (UCBI), the authors emphasize that displaced universities have a great potential for domestic cultural diplomacy, future reintegration of the separatist-held territories and humanitarian development of Donetsk and Luhansk oblasts.

Keywords: displaced universities, Donbas, Kennan Institute Kyiv Office, education, culture, domestic cultural diplomacy.

З початком сепаратистських рухів на сході України, що за підтримки проросійських найманців переросли у захоплення інститутів державної влади та, згодом, у повномасштабну війну на території Донецької та Луганської областей, експерти почали системні дослідження та пошук причин регіоналізму і кризи відносин між носіями різних ідеологій. Багато аналітиків пояснюють уразливість мешканців сходу до маніпулятивних технологій кремлівських ідеологів відсутністю продуманої та виваженої державної політики гуманітарного розвитку й культурного розмаїття. Упродовж усіх років незалежності України уряд не займався смислотворчою, ідейною, ціннісною сферою на Донбасі, внаслідок чого став можливим міф про спільну з Росією ідентичність, наче-то несумісну з українськими цінностями. Як зараз

часто повторюють, сфера культури є сферою національної безпеки, а країна без культури – це всього лише територія.

Так і сталося: в ситуації, коли українська держава не опікувалася культурою власного народу, нею почала опікуватися сусідня держава. Впродовж років Росія поступово й цілеспрямовано формувала ідеологічну основу для поширення на Донбасі проросійських настроїв та розбудови на його території Малоросійських квазіреспублік¹.

Попри відчутні провали української влади в розробці та імплементації стратегії гуманітарного

¹ Степико М. Цілісність гуманітарного простору України як об'єкт національної безпеки держави. Аналітична записка / М. Степико // Серія Національного інституту стратегічних досліджень «Гуманітарний розвиток». – № 22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1871/>.

розвитку Донбасу, анексія Криму, війна на сході та де-факто окупація Росією частини Донецької та Луганської областей примусила частину місцевої інтелігенції та представників культурно-освітніх осередків проявити свою проукраїнську громадянську позицію і згодом евакуюватися на підконтрольну Україні територію. Серед них були і вищі навчальні заклади, яким сьогодні, в умовах відсутності потужних культурно-освітніх центрів на підконтрольній Україні території Донбасу, і належить стати осередками внутрішньої культурної дипломатії в Україні, будівничими містками між регіонами країни та платформою загальноукраїнського діалогу і взаєморозуміння.

Навесні 2017 року Київський офіс Інституту Кеннана, за фінансової підтримки Української ініціативи зміцнення громадської довіри (UCBI), імплементував проект «Підвищення компетентності переміщених ВНЗ», який передбачав організацію школи лідерства для студентів переміщених ВНЗ та серію лекцій випускників дослідницьких програм Інституту Кеннана у переміщених університетах. Офіційні зустрічі та неформальне спілкування зі студентами, викладачами й керівниками семи університетів-переселенців Донецької та Луганської областей допомогли нам скласти власну оцінку становища і ролі цих закладів для регіону. Поклавши ці спостереження в основу цієї статті, ми прагнемо заохотити уряд України та самі переміщені університети до більш цілеспрямованого використання власного потенціалу задля розвитку внутрішньої культурної дипломатії України¹.

Огляд загального контексту проблеми

Антитерористична операція на сході України триває вже три роки. Воєнні дії спричинили потік переселенців з Донбасу на мирні українські території, в офіційних документах їх називають внутрішньо переміщеними особами (ВПО). У Державній службі України з надзвичайних ситуацій станом на 2 травня 2017 р. було зареєстровано 1 млн 75 тис. ВПО з Донецької та Луганської об-

¹ Під час регіональних візитів було відвідано Донецький національний університет ім. Василя Стуса (переміщений до Вінниці), Горлівський інститут іноземних мов (переміщений до Бахмута), Донецький національний технічний університет (переміщений до Покровська), Донецький державний університет управління (переміщений до Маріуполя), Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля (переміщений до Северодонецька), Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка (переміщений до Старобільська), Первомайський індустріально-педагогічний технікум (переміщений до Рубіжного).

Під час візиту випускників дослідницьких програм Інституту Кеннана до Донецького державного університету управління, м. Маріуполь. Зліва направо: Степаненко Віктор Петрович, провідний науковий співробітник Інституту соціології Національної академії наук України; Тарасенко Денис Леонідович, декан факультету права і соціального управління Донецького державного університету управління; Смаглій Катерина Василівна, директор Київського офісу Інституту Кеннана; Мусієнко Наталія Борисівна, провідний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України

ластей². Якщо враховувати кількість незареєстрованих переселенців, то цифра може сягати 2,5 млн осіб, або третини довоєнного населення Донецької та Луганської областей. За підрахунками Координаційного центру переміщених ВНЗ, 40 тисяч студентів та 4 тисячі викладачів і науковців є переселенцями³.

Донецький національний університет, якому у 2016 р. присвоїли ім'я поета Василя Стуса, став першим переміщеним із зони АТО закладом вищої освіти. Після проголошення так званої «ДНР» у квітні 2014 р. викладачі та студенти стали учасниками проукраїнських протестів у Донецьку й організаторами кампанії «Зберегти Alma Mater!» у Києві⁴. Кампанія розпочалася як

² Регіональними штабами ДСНС зареєстровано понад 1 млн 98 тис. внутрішньо переміщених осіб // Державна служба України з надзвичайних ситуацій. – 2 травня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Ostanni-novini/61342.html>.

³ Координаційний центр переміщених ВНЗ // Допис на офіційній Фейсбук-сторінці від 23 березня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/kcpvnz/posts/736256649808955:0>.

⁴ Displaced universities: 18 Ukrainian colleges are exiled in their own country // Euromaidan Press. – February 2, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euromaidanpress.com/2017/02/25/displaced-universities-how-18-ukrainian-colleges-from-donbas-and-crimea-are-living-in-exile-in-their-own-country/#arvlbdata>.

флешмоб у соціальній мережі і вже за кілька днів переросла у студентську демонстрацію перед Кабінетом міністрів України. У відповідь Міністерство освіти і науки (МОН) видало наказ № 1084 «Про організацію освітнього процесу Донецького національного університету України в місті Вінниця»¹, який поклав основу переїзду частини викладачів і студентів найбільшого університету Донбасу, а згодом й інших вищих навчальних закладів регіону.

Станом на листопад 2014 р. кількість переміщених ВНЗ зросла до дев'яти², був створений Координаційний центр переміщених ВНЗ, який в умовах відсутності спеціальної нормативно-правової бази об'єднав зусилля університетів-переселенців у процесі спільного вирішення поточних проблем. Діяльність цього центру залишається актуальною. Всі найважливіші події в житті переміщених ВНЗ публікуються на його офіційній сторінці у соціальній мережі Фейсбук³.

Переміщені ВНЗ Донбасу умовно можна поділити на дві групи:

1. *ВНЗ, переміщені на території Донецької та Луганської областей, що підконтрольні Україні:*

- Донецький національний технічний університет (ДонНТУ) – переміщений з Донецька до Покровська;
- Донецький державний університет управління (ДонДУУ – переміщений з Донецька до Маріуполя);
- Горлівський інститут іноземних мов (підрозділ Донбаського державного педагогічного університету) (ГПМ) – переміщений з Горлівки до Бахмута;
- Донбаська національна академія будівництва і архітектури (ДонНАБА) – переміщена з Макіївки до Краматорська;
- Донецький національний медичний університет (ДонНМУ) – переміщений з Донецька до Краматорська;
- Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти – переміщений з Донецька до Слов'янська;

- Луганський національний університет імені Тараса Шевченка – переміщений з Луганська до Старобільська;
- Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля – переміщений з Луганська до Северодонецька;
- Луганський державний медичний університет – переміщений з Луганська до Рубіжного;
- Донбаський державний технічний університет – переміщений з Алчевська до Лисичанська;
- Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти – переміщений з Луганська до Северодонецька;
- Луганська державна академія культури і мистецтв – переміщена з Луганська до Кременної.

2. *ВНЗ, переміщені в інші регіони України:*

- Донецький національний університет імені Василя Стуса (ДонНУ) – переміщений з Донецька до Вінниці;
- Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (ДонНУЕТ) – переміщений з Донецька до Кривого Рогу Дніпропетровської області;
- Донецький юридичний інститут МВС України (ДЮІ) – переміщений з Донецька до Кривого Рогу Дніпропетровської області;
- Луганський національний аграрний університет (ЛНАУ) – переміщений з Луганська до Харкова;
- Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка – переміщений з Луганська до Миколаєва;

Для координації діяльності переміщених ВНЗ Луганської і Донецької областей за наказом МОН № 50 від 21 січня 2016 р. було створено Раду ректорів вищих навчальних закладів, які тимчасово переміщені із зони проведення антитерористичної операції⁴. Одним з найголовніших завдань Ради ректорів стала участь у розробці законопроектів, що регламентують діяльність переміщених вищих навчальних закладів. Завдяки цим зусиллям 3 листопада 2016 р. було прийнято основний закон про переміщені ВНЗ⁵, який регулює їхню

¹ Наказ Міністерства № 1084 «Про організацію освітнього процесу Донецького національного університету України в місті Вінниця» // Міністерство освіти і науки. – 30 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/1084.pdf>.

² Як працюють українські вищі на окупованому Донбасі (ІНФОГРАФІКА) // Еспресо.TV. – 5 листопада 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/article/2014/11/05/z_ponad_pivsofni_vyshiv_donbasu_z_okupovanoyi_teritoriyi_pereyikhaly_lyshe_9.

³ Координаційний центр переміщених ВНЗ // Офіційна Фейсбук-сторінка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/kcpvnz/>.

⁴ Наказ МОН України № 50 «Про утворення Ради ректорів вищих навчальних закладів, які тимчасово переміщені із зони проведення антитерористичної операції» // Міністерство освіти і науки України. – 26 січня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5013->.

⁵ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності вищих навчальних закладів, наукових установ, переміщених з тимчасово окупованої території та з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження» // Верховна Рада України. – 3 листопада 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1731-19>.

діяльність та встановлює певні пільги щодо педагогічного навантаження працівників цих закладів, порівняно з іншими вишами України. Разом з тим, цей закон лише декларує необхідність державної допомоги у сфері забезпечення матеріально-технічною базою цих закладів освіти, не прописуючи конкретного механізму надання такої допомоги.

Проблеми переміщених ВНЗ Донбасу та їхнє подолання через діалог і культурну дипломатію

Незважаючи на наявність відповідної законодавчої бази та вже майже трирічний досвід життя на новому місці, переміщені ВНЗ Донбасу й досі стикаються з низкою проблем. Першочерговою та спільною для всіх є проблема недофінансування, відсутності повноцінної матеріально-технічної бази, навчальних приміщень, гуртожитків, бібліотек, лабораторій і таке інше.

Деякі заклади опинилися в кращій ситуації, ніж інші: вони були передислоковані до своїх філій в межах однієї області, що хоч і не позбавило їх всіх проблем, але значно спростило процес переїзду й пошуку нового місця під сонцем. На територіях підконтрольних Україні Донеччини та Луганщини ці переміщені ВНЗ були і залишаються «своїми» серед «своїх». Проте для тих закладів, які переїхали освоювати нові, значно віддаленіші від домівок території та аудиторії (як в сенсі університетських кімнат, так і в сенсі слухачів-абітурієнтів), питання «інтеграції» у новий контекст і нове соціально-культурне середовище було значно складнішим. Тут вони не просто донецькі переселенці, тут вони прибульці, чужинці.

Які наслідки має така ситуація для освітян, що працюють в університетах Донбасу, переміщених поза межі шахтарського регіону?

Очевидно, що за кілька років вони ризикують втратити свою «донецьку/луганську» ідентичність, зійти з радарів західних урядів та донорських організацій і «розчинитися» в морі проблем української вищої освіти. З плином часу студенти Донбасу, які переїхали на підконтрольні Україні території, одержують дипломи, а лави студентів переміщених закладів освіти поповнюватимуться переважно або виключно місцевими абітурієнтами. Відсутність студентів-переселенців з Донбасу у переміщених вишах стане очевидною проблемою для збереження їхнього регіонального самовизначення.

Для української держави збереження переміщених університетів має ідеологічну та політичну складову й тому сьогодні не прийнято говорити вголос про ті логічні кроки, які було б варто зробити відносно деяких слабших закладів, яким не вдасться конкурувати з місцевими й іншими національними вишами. Об'єднання кількох переміщених ВНЗ в один заклад, або долучення їх до інших місцевих університетів виглядало б цілком слушним кроком, якби такий крок не був сприйнятий як капітуляція перед ворогом.

Проте в умовах гострої конкуренції за абітурієнтів та невизначених перспектив, переміщеним ВНЗ, їхнім педагогам та керівництву необхідно не лише боротися за абітурієнта, але й щодня доводити своє значення для гуманітарного розвитку свого міста, регіону та країни. Зараз вони не позбавлені уваги – всі, з ким ми зустрічалися, відвідують міжнародні конференції за межами України, мають більш-менш сталу фінансову допомогу міжнародних організацій. Однак з часом поживлений інтерес Заходу та донорів до переміщених ВНЗ може зменшитися й розраховувати вони зможуть лише на власні сили.

За відсутності чіткої державної стратегії розвитку переміщених ВНЗ та в умовах браку коштів на укріплення їхньої матеріальної бази питання порятунку цих освітніх центрів і збереження власної ідентичності перебуває в їхніх руках. Успішність потуг до самозбереження в умовах загострення конкуренції на ринку освітніх послуг залежатиме від здатності професійних колективів переміщених закладів освіти запропонувати українському суспільству та місцевим громадам свою нову «додану цінність» і нову місію культурної реінтеграції Донбасу.

Через специфіку історичного заселення та розвитку Донбасу цьому регіону завжди бракувало потужних культурних центрів, музеїв, театрів, бібліотек тощо. У ситуації збройного конфлікту підконтрольні Україні території Донбасу також відрізані від провідних закладів культури й мистецтва, що залишилися по інший бік території розмежування, у Донецьку та Луганську. Через брак уваги держави до гуманітарної сфери розвитку країни на Донбасі традиційно було обмаль інноваційних культурних проєктів, центрів сучасного мистецтва. Незадовго до початку конфлікту в Донецьку був створений центр «Ізоляція», ініціатори якого до воєнних дій намагалися створити на основі збереження індустріальної спадщини Донеччини щось нове, здатне стати джерелом

натхнення для соціального та культурного розвитку України¹. Що ж до переважної більшості інших культурних осередків Донбасу, то до початку збройної агресії вони працювали за старими радянськими шаблонами, або ж використовувалися регіональними «елітами» для просування власних політичних інтересів.

Тож переміщені університети мають можливість здобути нову роль і суспільне значення не лише як центри освіти й науки, але і як осередки культури та громадської активності, як місця суспільного діалогу, інноваційних платформ пошуку стратегій подолання конфліктів між громадянами з різною ідентичністю. Розвиток супутніх послуг, які можуть надавати переміщені університети місцевим громадам, перетворить їх з одержувачів допомоги від уряду та місцевої влади на надавачів нових послуг і творців нових смислів та нової української реальності.

Культурницькі ініціативи завжди слугують важливою підвалиною подолання конфліктів, змін у «порядку денному» життя громад задля діалогу щодо цінностей відкритого суспільства, демократії та прав людини². Особливо важливим на даному етапі є залучення до такого діалогу та співпраці митців, діячів культури й інтелектуалів з усіх куточків України.

Протягом часу, що минув від початку неоголошеної війни на сході України, українські митці, освітяни, громадські діячі та представники бізнесу організували чимало культурницьких заходів у громадах, які зазнали впливу збройного конфлікту. У Донецькій та Луганській областях розвиваються урбаністичні ініціативи, творяться публічні простори. Ці проекти стали можливими завдяки волонтерським зусиллям, підтримці донорських організацій, бізнесу та небайдужих громадян. При цьому з боку держави відчувається брак уваги до культурних проблем, певна хао-

Під час візиту випускників дослідницьких програм Інституту Кеннана до Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, місто Северодонецьк. Зліва направо: Смаглій Катерина Василівна, директор Київського офісу Інституту Кеннана; Поркуян Ольга Вікторівна, ректор Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; Мусяк Наталія Борисівна, провідний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України; Галаш Руслан Анатолійович, директор Інституту економіки і управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; Арсентьєва Олена Сергіївна, декан юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; Висоцька Наталія Олександрівна, професор Київського національного лінгвістичного університету

тичність у їх вирішенні і відсутність постійної підтримки гуманітарної сфери не лише регіону, але й країни в цілому.

Коли ми приїхали до Северодонецька, місцеві мешканці із захватом розповідали про музичне училище ім. Сергія Прокоф'єва, яке, попри конфлікт, робить життя людей світлим і радісним, проводячи концерти і святкові заходи. В маленькому далекому Старобільську залишилося єдине на Луганщині «Вікно в Америку». Провінційний Покровськ на наступний день після нашого візиту очікував на приїзд відомих українських письменників Сергія Жадана, Андрія Кокотюхи та інших.

Тож, за браком культурних платформ та потужних мистецьких осередків, переміщені ВНЗ Донбасу мають шанс піднятися над своїм традиційним освітянством і стати рушійною силою культурного відновлення всього регіону. Сьогодні вони мають можливість сприяти синергії та співпраці між освітніми закладами всієї країни, трансформувати окремі акції культурної дипломатії у системну роботу в громадах, залучати до цих ініціатив нові аудиторії, розвивати нові публічні громадські майданчики мистецьких ініціатив, діалог у місцевій громаді, культурну інтеграцію та співпрацю між регіонами України.

¹ Фонд «Ізоляція. Платформа культурних ініціатив» // Офіційний веб-сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://izolyatsia.org>.

² Детальніше з культурно-гуманітарною складовою процесу стабілізації на Донбасі можна ознайомитись у таких працях: Бюлетень Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна» // Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/432/file/Бюлетень%20ІСД%202014-1.pdf>; Солонина Є. Деокупація чи «боротьба за душу»: яку стратегію Україна обере щодо Донбасу? / Є. Солонина // Радіо Свобода. – 3 травня 2016 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27713941.html>; План гуманітарного реагування // Представництво ООН в Україні. – січень 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/2016_hrp_ukraine_ukrainian.pdf.

В ході нашого проекту ми мали змогу переконатися, що студенти і викладачі переміщених ВНЗ поступово доходять до розуміння цих питань. Вони стають ініціаторами пошуків культурного розвитку на місцях. У маленькому Покровську за ініціативи Донецького національного технічного університету організуються безкоштовні мовні курси. З квітня 2017 р. на території цього університету для всіх охочих працює *Молодіжний Хаб Покровська*¹.

У теперішньому обласному центрі Луганської області Северодонецьку студенти й викладачі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля роблять все задля розвитку регіону: долучаються до хакатону з розробки соціально корисних ІТ-проектів, розмальовують дивовижними муралами пострадянську буденність, висаджують дерева в університетському Парку порозуміння, беруть участь у всеукраїнській еко-акції².

При цьому переміщені ВНЗ Донбасу продовжують виконувати в першу чергу освітню функцію. Окрім стандартного процесу підготовки майбутніх професіоналів, на територіях Донецької та Луганської областей викладачам переміщених ВНЗ доводиться «боротися за уми» своїх майбутніх студентів. Тому всі переміщені ВНЗ, які продемонстрували своїм переїздом відданість Україні, так чи інакше є не просто закладами освіти, а ще й могутньою зброєю в інформаційній війні з російською пропагандою, яка залишається впливовою на Донбасі. Саме вони, без перебільшення, є тим «променем світла у темному царстві», що має просвітити затуманені голови значної кількості місцевих мешканців, і досі налаштованих проти українського уряду.

Зрештою, ми побачили, що вже зараз переміщені ВНЗ Донбасу стають агентами внутрішньої культурної дипломатії в Україні: українці з різних регіонів через постійні особисті контакти на власному досвіді пересвідчуються у спільності своїх основних цінностей і прагнень. Учнівська модель «ДонНУ – Модель ООН – 2016», Всеукраїнська школа публічної політики та адміністрування, Школа молодого посадовця – це лише невеличкий перелік численних заходів Донецького національ-

ного університету імені Василя Стуса, які поглиблюють його співпрацю з місцевою громадою у Вінниці³.

Які ще проекти внутрішньої культурної дипломатії можуть втілювати переміщені університети Донбасу? Організацію книжкових та арт-фестивалів, проведення відкритих лекцій або організацію «університетів третього віку» для місцевих мешканців, утворювати дискусійні кіноклуби, проводити психологічні тренінги для профілактики стресових розладів, відкривати мобільні школи візуальної освіти, активно запрошувати й організувати виступи українських письменників, проводити музичні вечори й театральні перформанси. Сталі партнерські зв'язки з провідними ВНЗ та академічними інституціями країни дозволять налагодити обмін викладачами і студентами й посилять регіональну мобільність і порозуміння між мешканцями різних куточків нашої країни.

Досвід співпраці представників Київського офісу Інституту Кеннана з переміщеними університетами Донбасу показав їхню спроможність стати платформою для налагодження комунікації між сходом і заходом України. Проблеми порозуміння між регіонами можуть бути подолані через організацію спільних проектів, літніх шкіл, лекційних курсів, воркшопів, обмінів і т. д. Внутрішня культурна дипломатія переміщених ВНЗ Донбасу є тим містком, який може допомогти об'єднати українське суспільство. Залишається тільки впровадити якомога більше проектів для налагодження такого діалогу.

Безумовно, переміщені ВНЗ Донбасу відіграють ключову роль у гуманітарному відновленні сходу України, консолідації народу та зміцненні держави. У перспективі саме їм належить стати рушіями реінтеграції окупованих територій. Розуміючи таке важливе соціокультурне й дипломатичне значення переміщених ВНЗ Донбасу для майбутнього всієї України, Київський офіс Інституту Кеннана цією статтею робить перший крок з привернення уваги громадськості до цих закладів освіти. В подальших планах – активне залучення нових учасників сприяння розвитку переміщених ВНЗ Донбасу та реалізація нових культурно-освітніх проектів.

¹ Офіційне відкриття Молодіжного Хабу Покровська в ДонНТУ // Донецький національний технічний університет. – 13 квітня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donntu.edu.ua/studentu/oficijne-vidkrittya-molodizhnogo-xabu-pokrovska-v-donntu.html>.

² Інститут економіки та управління ЧНУ ім. В. Даля // Офіційна Фейсбук-сторінка. – Дописи від 30 березня, 21 квітня, 5 травня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/pg/IEU.SNU.EDU.UA>.

³ Мацкевич О. ДонНУ у Вінниці завершує школу політиків та починає готувати молодих посадовців / О. Мацкевич // Вежа. – 6 лютого 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vezha.vn.ua/donnu-u-vinnitsi-zavershuje-shkolu-politykiv-ta-pochynaye-gotuvaty-molodyh-posadovtsiv/>.